СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“
ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
КАТЕДРА „МАТЕМАТИКА И СТАТИСТИКА“

КРЪГЛА МАСА

ЕВРОПЕЙСКАТА СИСТЕМА ЗА ИНТЕГРИРАНА СТАТИСТИКА НА СОЦИАЛНАТА ЗАЩИТА (ESSPROS) – ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АНАЛИЗ НА СОЦИАЛНАТА ЗАЩИТА В БЪЛГАРИЯ

19 октомври 2019 г.

НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОЕКТ № 6-2019

АИ „Ценов“

2019

Кръгла маса

„Европейската система за интегрирана статистика на социалната защита (ESSPROS) – възможности за анализ на социалната защита в България“

19 октомври 2019 г.

гр. Свищов

Сборник доклади

ISBN 978-954-23-1768-5

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“

Свищов, ул. „Градево“ № 24

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

СЪСТОЯНИЕ И ДИНАМИКА НА РАЗХОДИТЕ ЗА ПЕНСИИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Поля Ангелова **3**

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ПЛАЩАНИЯТА ОТ СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНА ЗАЩИТА В БЪЛГАРИЯ И ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Маргарита Шопова **12**

КОНВЕРГЕНЦИЯ НА РАЗХОДИТЕ ЗА СОЦИАЛНА ЗАЩИТА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ЗА ПЕРИОДА 2008 – 2016 Г.
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов **29**

СТРУКТУРНА ДИНАМИКА НА ПРИХОДИТЕ В СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНА ЗАЩИТА В БЪЛГАРИЯ И В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ЗА ПЕРИОДА 2008 – 2016 Г.
Ас. д-р Евгени Овчинников **38**

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА НА ПРИХОДИТЕ ЗА СОЦИАЛНА ЗАЩИТА В БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ
Докт. Иванка Янкова **47**

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ИЗПЛАТЕНИТЕ ОБЕЗЩЕТЕНИЯ ПО ФУНКЦИИ НА СОЦИАЛНАТА ЗАЩИТА В БЪЛГАРИЯ И ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ (28) ЗА ПЕРИОДА 2008-2016 Г. **58**

Статистически анализ на изплатените обезщетения по функцията „БОЛЕСТ/ЗДРАВНА ГРИЖА“
Студ. Диана Мутафова **61**

Статистически анализ на изплатените обезщетения по функцията „ИНВАЛИДНОСТ“
Студ. Иван Янков **68**

Статистически анализ на изплатените обезщетения по функцията „НАВЪРШЕНА ВЪЗРАСТ/СТАРОСТ“
Студ. Александра Икимова **75**

Статистически анализ на изплатените обезщетения по функцията „НАСЛЕДНИЦИ“
Студ. Димитрина Иванова **82**

Статистически анализ на изплатените обезщетения по функцията „СЕМЕЙСТВО/ДЕЦА“
Студ. Цветомира Георгиева **90**

Статистически анализ на изплатените обезщетения по функцията „БЕЗРАБОТИЦА“
Студ. Десислава Манолова **98**

Статистически анализ на изплатените обезщетения по функцията „ЖИЛИЩНИ НУЖДИ“
Студ. Инна Пала **106**

Статистически анализ на изплатените обезщетения по функцията „СОЦИАЛНО ИЗКЛЮЧВАНЕ, НЕКЛАСИФИЦИРАНО ДРУГАДЕ”
Студ. Силвия Стойнова. **114**

СЪСТОЯНИЕ И ДИНАМИКА НА РАЗХОДИТЕ ЗА ПЕНСИИ В БЪЛГАРИЯ

Проф. д-р Поля Ангелова, p.angelova@uni-svishtov.bg
Катедра „Математика и статистика“

Повишаването на жизнения стандарт на пенсионерите е сред основните приоритети на пенсионната политика в България**.** Недостигът на средства в пенсионната система и значителните демографски рискове поставят редица предизвикателства пред нейната финансова устойчивост в средносрочен и дългосрочен план. Незадоволителното равнище на пенсиите, увеличаващият се дял на сивата икономика, намаляваща осигурителното покритие и осигурителната база, обуславят необходимостта от усъвършенстване на законодателството в областта на пенсионно осигуряване с цел гарантиране изплащането на задълженията към пенсионерите в бъдеще. Независимо от предприетите през последните години няколко целеви увеличения на пенсиите и промените в механизма за определяне на техния размер рискът от бедност сред пенсионерите остава значително висок. Всичко това определя актуалността на изследванията на пенсионната дейност като една от формите на социална защита, съгласно Европейската система за интегрирана статистика на социалната защита (ESSPROS). Целта на настоящия доклад е да се установят тенденциите в състоянието и динамиката на разходите за пенсии в България и мястото на страната в Европейския съюз.

Статистическа информация за пенсионната дейност в България се осигурява от Националния статистически институт съгласно методологията на системата по модула “Бенефициенти на пенсии”. (European System of Integrated Social Protection Statistics — ESSPROS (Manial and User Guidelines), 2016 edition). Първичните данни се набират чрез персонален

регистър „Пенсии” в отдела по статистика в Националния осигурителен институт (НОИ) , като орган на Националната статистическа система.

Статистическата информационна система на НОИ е конструирана съобразно неговите правомощия и отговорности по администрирането и ефективното функциониране на държавното обществено осигуряване. Значението на статистическата информация за общото състояние и динамиката на обществеото осигуряване е особено важно за постигането на ежегодните оперативни цели, които си поставя НОИ. Не по-малко е ролята на качественото информационно осигуряване и за прилагането на системен подход за управление на риска и адаптирането на българския социално-осигурителен модел в променящата се обществена среда (Стратегия за развитие на Националния осигурителен институт 2018 – 2021 г., 28.11.2017).

За характеризиране на пенсионната дейност като цяло се разработват аналитични показатели, чрез които се осигурява сравнимост и съпоставимост на европейско равнище. По този начин данните за пенсионните системи, намиращи се в различни източници на национално равнище и на равнище Европейски съюз, се превръщат в надеждна информационна база на международни сравнения и улеснява общата политика и регулаторните предизвикателства в областта на пенсионната дейност.

Евростат систематизира данни за бенефициентите на пенсии ежегодно към 31 декември. Получателите на едно или повече периодични парични обезщетения по схемите за социална закрила попадат в седем категории пенсии, групирани в четири основни функции (Social protection. Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS)).

Четирите функции на модула „Бенефициенти на пенсии“, по които се отчитат пенсиите, са:

- Инвалидност – тук се отнасят пенсиите за инвалидност и обезщетения за ранно пенсиониране поради намалена работоспособност.

Инвалидните пенсии се отпускат в зависимост от процента на загубената работоспособност без проверка за минимален доход. Пенсии за ранно пенсиониране, вследствие на намалена работоспособност, в националното законодателство не са предвидени.

- Старост – пенсиите за старост се отпускат при наличието на няколко условия:
  - ✓ при навършване на определена стандартна възраст за пенсиониране, комбинирана с наличие на минимален брой точки (тези изисквания са променлива величина и се регламентират законодателно).
  - ✓ пенсии за ранно пенсиониране, които се предоставят на осигурени лица, работили при тежки или необичайни условия на работа.
  - ✓ социални пенсии за старост, които са специален вид пенсии, отпускани в България, за лицата над 70 години с доход под гарантирания минимален доход, установен за страната.
- Наследствени пенсии – тук се отнасят пенсиите, получени от лица, родственици на починало лице в семейството. Размерът на пенсиите е регламентиран съобразно изисквания за възраст, роднинска връзка, социален статус и други към бенефициентите на този вид пенсии.
- Безработица – в някои страни от ЕС се отпускат обезщетения за ранно пенсиониране поради причини на пазара на труда.

Размерът на разходите за пенсии е един от най-важните показатели за характеризиране на пенсионната дейност. За международни сравнения Евростат разработва система от показатели за тяхното равнище, като предоставя данни в няколко разреза: общ размер на разходите, по основни групи пенсии, средно на бенефициент на пенсии и др. Стандартните статистически показатели се представят в национална валута, в EURO и по паритет на покупателната способност; по текущи и постоянни цени и в процент от брутния вътрешен продукт (БВП).

Данните за разходите за пенсии в процент от БВП за България и средно за ЕС (28) са представени в таблица 1.

Таблица 1.

Разходи за пенсии в процент от БВП в България и ЕС (28) за периода 2008-2016 г.

(%)

Години	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
ЕС (28)	11,6	12,6	12,6	12,6	12,8	13,0	12,9	12,8	12,6
България	6,7	8,2	8,7	8,1	8,1	8,6	8,8	8,6	8,4

Източник: *Eurostat. Pensions [spr_exp_pens]. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu*

България отделя между 6,7% и 8,8% от БВП за изплащане на пенсии. Този дял е доста под средния за страните от Европейския съюз, който се движи между 11% и 13%. По данни на Евростат за 2016 г. страната ни е в групата на последните седем държави в общото ранжиране, като дели седмото място с Чехия. След нас се нареждат с по-ниски разходи за пенсии Естония (7,9%), Румъния (7,9%), Латвия (7,6%), Малта (7,4%), Литва (6,8%) и Ирландия (5,7%). Най-голям дял на разходите за пенсии в БВП отделя Гърция – 17,5%, следвана от Италия – 16,1% и Франция – 15,1%. Над средноевропейското равнище са и разходите за пенсии в Португалия (14,6%), Австрия (14,4%) и Холандия (13%). Германия и Испания заделят 12,6% от БВП, колкото е средноевропейският дял на разходите.

Налага се изводът, че добре развитите западноевропейски икономики създават условия и възможности за по-високо равнище на пенсиите и по-достоен начин на живот на населението в пенсионна възраст. Страните от Централна и Източна Европа все още са изправени пред сериозни инвестиционни и демографски предизвикателства, както и избор на устойчиви пенсионни схеми, което затруднява осигуряването на устойчив и адекватен пенсионен доход.

В абсолютен размер разходите за пенсии в България проявяват трайна тенденция на нарастване – от 4863,5 млн. лв. през 2008 г. до 8206,47 млн. лв.

през 2017 г., или с почти 70%. Средногодишният абсолютен прираст възлиза на 371,4 млн. лв. Съществува разлика между динамиката на абсолютната сума на разходите и дела им в БВП, която се вижда на фиг. 1.

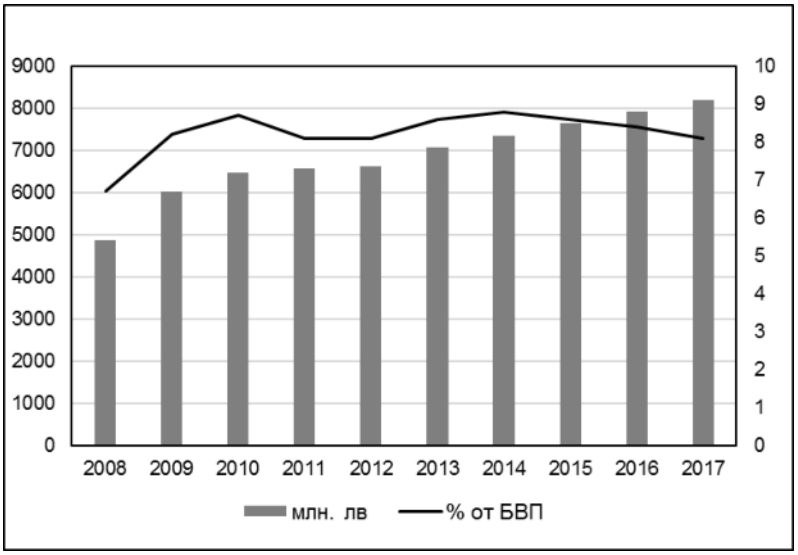

Фиг. 1. *Динамика на разходите за пенсии в България за периода 2008-2017 г.*

За разлика от постепенното нарастване на сумата на разходите за пенсии, темповете на прираста на дела от БВП са с различни знаци. През 2011 г. делът на разходите е намалял със 7% в резултат на негативните последици от финансовата криза за цялата икономика. През 2012 г., 2013 г. и 2014 г. следва нарастване на дела, след което отново намалява с около 3,5% годишно. Всичко това определя динамика на разходите като процент от БВП в България като нестабилна, а причините за това са различни (тяхното анализиране не е в обхвата на настоящия доклад).

Подобна е ситуацията и в динамиката на показателите за ЕС (28). Темповете на нарастване на абсолютната сума на разходите за пенсии в ЕС са по-високи от темповете на изменение на разходите като процент от БВП. След 2013 г. делът на разходите на европейско равнище намалява, независимо че абсолютната сума нараства.

Анализът на динамиката на разходите за пенсии по функции на модула показва (виж таблица 2), че най-много средства се отделят за пенсиите за старост (в контекста на нашата пенсионна система – пенсиите за осигурителен стаж и възраст). Средното европейско равнище на разходите в процент от БВП през анализирания период е относително постоянно и варира между 8,3% и 9,8%. В България този процент също се характеризира със сравнително постоянно равнище, но е по-нисък и варира между 6,1% и 6,8% (единствено в началото на периода показателят е под 6%).

Таблица 2.

Разходи за пенсии в процент от БВП в България и ЕС (28) по функции на модула „Бенефициенти на пенсии“ за периода 2008-2016 г.

(%)

Показатели		**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Пенсии за старост	ЕС (28)	8,3	9,1	9,2	9,3	9,6	9,8	9,8	9,8	9,7
	България	5,0	6,2	6,6	6,2	6,1	6,6	6,7	6,7	6,5
Ранно пенсиониране	ЕС (28)	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4
	България	0,8	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Инвалидни пенсии	ЕС (28)	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	0,9	0,8	0,8
	България	0,6	0,7	0,8	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,7
Други	ЕС (28)	1,8	1,9	1,9	1,8	1,7	1,9	1,7	1,8	1,7
	България	0,3	0,1	0,2	0,1	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2

Източник: *Eurostat. Pensions [spr_exp_pens]. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu и изчисления на автора.*

При пенсиите за ранно пенсиониране се наблюдава обратната зависимост – в България делът на разходите за този вид пенсии е по-висок от този на европейско равнище. У нас той се движи около 1%, като през последните години намалява до 0,9%. Пенсионният модел у нас изисква тези категории бенефициенти на пенсии да подлежат на допълнително задължително осигуряване преди пенсиониране, като работодателите заплащат допълнително осигуровки, даващи възможност за ранно пенсиониране. В страните от ЕС (28) този процент варира между 0,7% и 0,4% и проявява тенденция към намаление. Разходите за пенсии поради инвалидност в България се доближават до средноевропейското равнище,

като варират около 0,7 – 0,8% от БВП. В групата на разходите за други пенсии съществуват по-голяма динамика, но тя е резултат от съществените различия в пенсионни модели и конкретните видове пенсии, регламентирани от националните законодателства.

По отношение на динамиката на абсолютната сума на разходите по видове пенсии може да се отбележи, че и за трите групи се наблюдава трайна тенденция на нарастване през анализирания период. С най-бързи темпове нарастват разходите за пенсии за старост - 1,67 пъти през 2017 г. спрямо 2008 г. Разходите за инвалидните пенсии са нараснали 1,63 пъти, а разходите за ранно пенсиониране – 1,44 пъти.

Анализът на структурата на разходите за пенсии по видове функции в България показва, че тя е относително постоянна. Интензивността на структурните изменения, измерена чрез интегралния коефициент на структурни изменения и различия, е много ниска – коефициентът е 0,0014 при база 2008 г. (фигура 2).

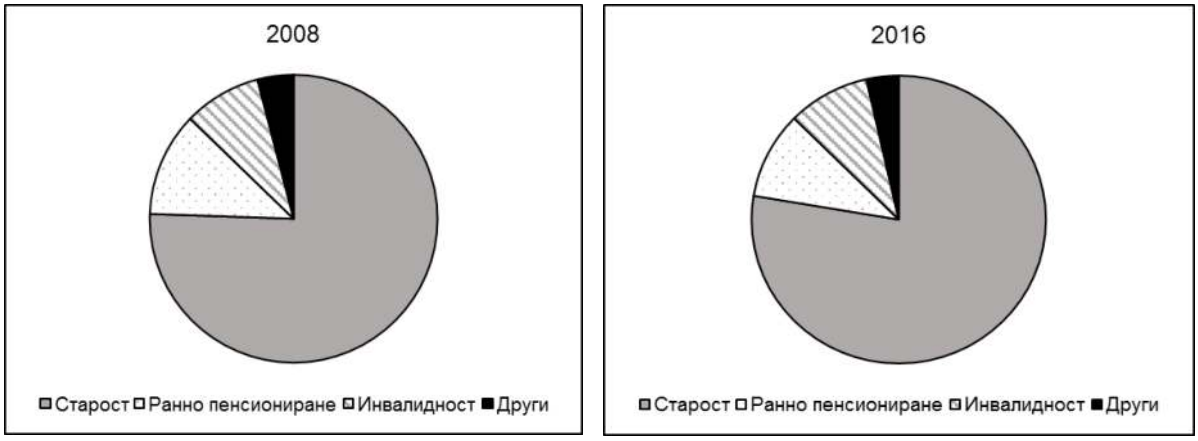

Фиг. 2. *Структура на разходите за пенсии в България за периода 2008-2016 г.*

През целия период най-голям е относителният дял на пенсиите за старост. Той се варира между 75,2% през 2009 г. и 77,4 през 2016 г. Делът на пенсиите за ранно пенсиониране проявява тенденция към намаление и се

движи от 11,7% в началото на периода и 9,7% в края. Пенсиите за инвалидност са под 10% и проявяват слаба тенденция на нарастване – от 8,7% през 2008 г. те достигат 9% през 2016 г. Делът на разходите за други пенсии е относително постоянен и се движи между 3% и 4%.

В заключение може да се направят няколко извода:

- Основният показател за европейски сравнения на пенсионната дейност – разходи за пенсии в процент от БВП, в България е далеч под средноевропейското равнище, като страната ни се нарежда сред последните седем държави от ЕС (28). Независимо, че в абсолютен размер разходите за пенсии нарастват, това поставя сериозни предизвикателства пред пенсионната ни система с оглед трайната тенденция към демографско застаряване и необходимостта от осигуряване на достоен начин на живот на възрастните хора и други уязвими групи от населението.

- Процентът на разходите по видове функции на модула „Бенефициенти на пенсии“ се различава от средноевропейските равнища и от ранжирането по видове пенсии. Обща характеристика е, че най-голям процент се заделя за пенсиите за старост и у нас, и в ЕС (28). Разходите за другите категории пенсии се различават значително.

- Структурата на абсолютната сума на разходите за пенсии в България за анализирания период е стабилна, като интегралният коефициент на структурни изменения е с много ниска стойност. Най-висок е делът на разходите за пенсиите за старост, следван от пенсиите за инвалидност и ранно пенсиониране.

Библиография

Европа 2020. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. (03 март 2010 г.). Изтеглено на 12 април 2018 г. от http://www.strategy.bg/Publications/View.aspx?lang=bg-BG&Id=124

Национална програма за реформи (2011-2015 г.). (15 април 2011 г.). София. Изтеглено на 20 април 2018 г. от http://www.minfin.bg/bg/867

Национална статистическа програма за 2012 г. (23 януари 2012 г.). София. Изтеглено на 31 март 2018 г. от http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=854

Статистика на доходите и условията на живот (EU-SILC).Методология. (16 януари 2015 г.). София, НСИ. Изтеглено на 17 март 2018 г. от http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/metadata/SILC_Metodology.pdf

Стратегия за развитие на Националния осигурителен институт 2018 – 2021 г. (28.11.2017). Изтеглено на 01.10.2019 от Национален осигурителен институт: http://www.nssi.bg/images/bg/about/strategy/strategy_development_nssi_2018-2021.pdf

European System of Integrated Social Protection Statistics — ESSPROS (Manial and User Guidelines). (2016 edition). Изтеглено на 01.10.2019 от Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/7766647/ KS-GQ-16-010-EN-N.pdf/3fe2216e-13b0-4ba1-b84f-a7d5b091235f

Social protection. Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS). (n.d.). Retrieved 01.10.2019, from Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/spr_esms.htm